

ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ПЕНСІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ В УКРАЇНІ

THE PROBLEMS OF DEVELOPMENT OF PENSION PROVISION IN UKRAINE

Черничко Т.В.

доктор економічних наук, професор,
завідувач кафедри фінансів,
Мукачівський державний університет

Полянська М.А.

студентка,
Мукачівський державний університет

У статті досліджено сутність пенсійного забезпечення та її запровадження в Україні. Розглянуто зарубіжний досвід формування систем державного пенсійного страхування, проаналізовано статистичні дані, що підтверджують тенденції старіння населення і підвищення навантаження на державу з питань пенсійного забезпечення.

Ключові слова: пенсійне страхування, державне пенсійне страхування, пенсійне забезпечення, соціальний захист.

В статье исследована сущность пенсионного обеспечения и ее внедрения в Украине. Рассмотрен зарубежный опыт формирования систем государственного пенсионного страхования, проанализированы статистические данные, подтверждающие тенденции старения населения и повышение нагрузки на государство по вопросам пенсионного обеспечения.

Ключевые слова: пенсионное страхование, государственное пенсионное страхование, пенсионное обеспечение, социальная защита.

The point of provision of pensions and the introduction in Ukraine is investigated in this article. In this article the international experience of formation of state pension insurance systems is examined, statistical data, that confirm the tendency of population aging and increasing of pressure on the government concerning pension providing issues, are analyzed.

Keywords: pension insurance, state pension insurance, pension providing, social defense.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Основним завданням розбудови української економіки є трансформація процесів управління життям суспільства на основі затвердження принципів соціально орієнтованої держави. Разом із тим, як свідчить практика, реформування більшості сторін суспільного життя супроводжується значними суперечностями, часто опиняючись у кризових ситуаціях. Особливо гостро суперечності переходного періоду простежуються в соціальній сфері, зокрема в системі пенсійного забезпечення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спираються автори. Вагомий внесок у розробку проблем реформування пенсійного забезпечення зробили закордонні вчені: Е. Юрзіца, П. Голиша, Г. Мак Таггарт та ін. Методологічні та прикладні питання проблеми соціального захисту населення та його залежності

від розвитку та інституціоналізації економіки в цілому ставали предметом досліджень української наукової школи, значний внесок у формування якої зробили А. Бабенко [1], Б. Зайчук, Е. Лібанова [2], Б. Надточій [3], В. Новиков, Л. Ткаченко [4] та ін. Проте загострення демографічної кризи в Україні та значне погіршення економічної ситуації, що призвело до виникнення кола питань, які раніше не досліджувалися у проблематиці пенсійного забезпечення, вимагають більш глибокого науково-теоретичного та прикладного опрацювання.

Формулювання цілей статті (**постановка завдання**). Метою даної статті є дослідження основних проблем, з якими стикається держава в процесі здійснення пенсійної реформи в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Стан та перспективи розвитку пенсійного забезпечення та, відповідно, системи державного пенсійного страхування визнача-

ються поточною демографічною ситуацією в країні та прогнозними тенденціями її зміни у короткостроковому та довгостроковому періодах.

Протягом останнього сторіччя проблема прискорення старіння населення загострюється практично в усіх країнах світу. У табл. 1 наведено статистичні дані, які відображають поточний стан та прогноз погіршення ситуації в наступні десятиріччя. Збільшення середньої тривалості життя населення в різних країнах негативно впливає на збільшення тривалості періоду виплати пенсій.

Прогноз на збільшення середньої тривалості життя призводить до підвищення відповідальності держави перед населенням у плані зростання тривалості страхових виплат з настанням пенсійного віку громадян. Збільшення тривалості життя, своєю чергою, призводить до старіння нації, що можна побачити з табл. 2.

Найбільш критичною ситуація є в країнах Західної Європи (Німеччина, Франція, Нідерланди). Для України ускладнення ситуації відбудеться в період 2020–2030 рр.

Старіння населення породжує труднощі, пов'язані із забезпеченням фінансової стабільності пенсійних систем, які ґрунтуються на перерозподілі фінансових ресурсів та необхідності пошуку альтернативних напрямів збільшення надходжень до пенсійної системи країн. Згідно зі статистичними даними Міжнародної організації праці, очікується, що відсоток ВВП, який

витрачається на здійснення виплат по державному пенсійному страхуванню, у більшості країн світу буде збільшуватися і до 2050 р. становитиме близько 15% від загального обсягу ВВП цих держав [7].

Актуальність проблеми погіршення демографічної ситуації та прискорення процесу старіння, що виявляється у збільшенні частки осіб похилого віку, зростає і в Україні. Вже нині у пенсійній системі України на 10 платників страхових внесків припадає 13 пенсіонерів (табл. 3). За такої ситуації Пенсійний фонд буде постійно на дотаціях держави.

Незважаючи на стійку тенденцію до скорочення чисельності економічно активного населення протягом періоду 2005–2016 рр., співвідношення «платники страхових внесків/пенсіонери» становить більш-менш стабільну величину: три особи працездатного віку по відношенню до однієї особи пенсійного віку.

На фоні зростання чисельності осіб пенсійного віку зростає і частка пенсій у структурі сукупних ресурсів домогосподарств України (табл. 4).

Частка пенсій у сукупних ресурсах домогосподарств України протягом 2010–2015 рр. коливається в межах 25–27% від загальної сукупності і визначає високий ступінь участі держави у формуванні доходів населення країни.

На фоні високої частки пенсій у структурі грошових доходів населення України фактич-

Таблиця 1

Прогноз збільшення тривалості життя населення в деяких країнах світу [5; 6]

Рік	Україна		Німеччина		Франція		Велико-британія		США		Нідерланди		Данія		Росія		Польща	
	жінки	чоловіки	жінки	чоловіки	жінки	чоловіки	жінки	чоловіки	жінки	чоловіки	жінки	чоловіки	жінки	чоловіки	жінки	чоловіки	жінки	чоловіки
2013	62	73	77	82	77	84	77	81	76	81	77	82	76	80	60	73	71	79
2020	65	75	78	83	79	85	78	82	78	82	79	83	77	82	63	75	73	81
2030	67	76	79	84	81	86	79	84	79	83	80	84	78	83	66	76	74	82

Таблиця 2

Прогноз збільшення частки населення старше 65 років до працездатного населення (від 15 до 64 років),% [5]

Роки	Україна	Німеччина	Франція	Велико-британія	США	Нідерланди	Данія	Росія	Польща
2013	22,07	30,9	26,2	25,12	19,4	22,9	25,6	17,9	18,8
2020	25,2	35,5	33,9	28,9	24,9	30,8	31,8	22,8	27,2
2030	31,2	47,6	40,9	33,6	31,7	39,8	37,5	29,7	34,7

ний рівень трудової пенсії деяких категорій громадян практично знаходиться на рівні прожиткового мінімуму (тобто за межею бідності). Крім того, залишається занадто великий розрив між рівнем середньої пенсії в країні та рівнем середньомісячної заробітної плати за відповідні періоди (табл. 5).

В умовах фінансової кризи, коли і цей мізерний рівень життя пенсіонерів знаходиться під загрозою, це може призвести до різкого загострення соціальної ситуації в країні.

Висновки з цього дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Протягом останніх років в Україні виникли системні

Таблиця 3

Вікова структура населення України та співвідношення «платники страхових внесків/пенсіонери», тис. осіб

Рік	Вікові категорії		Співвідношення «платники страхових внесків/пенсіонери»
	16–59 років	60 років і старше	
2005	29656,3	9779,4	3,03
2006	29812,1	9528,8	3,13
2007	29799,8	9447,8	3,15
2008	29738,5	9382,8	3,17
2009	29586,0	9372,4	3,16
2010	29328,6	9471,4	3,10
2011	29090,1	9532,4	3,05
2012	28842,2	9618,0	3,00
2013	28622,9	9702,1	2,95
2014	28372,5	9753,3	2,91
2015*	26613,3	9330,4	2,85
2016*	26317,4	9417,2	2,80

* Без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим і м. Севастополь

Джерело: Державна служба статистики України: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

Таблиця 4

Структура сукупних ресурсів домогосподарств України

Показники	2010	2011	2012	2013	2014*	2015*
Сукупні ресурси в середньому за місяць у розрахунку на одне домогосподарство, грн.	3481,0	3853,9	4144,5	4470,5	4563,3	5231,7
Структура сукупних ресурсів домогосподарств	Відсотків					
Грошові доходи	89,1	88,9	91,0	90,8	91,2	89,4
- оплата праці	47,6	48,9	50,8	50,6	48,8	47,2
- доходи від підприємницької діяльності та самозайнятості	6,1	4,6	4,1	4,1	5,2	5,5
- доходи від продажу сільськогосподарської продукції	3,4	3,1	2,8	2,8	3,2	3,4
- пенсії, стипендії, соціальні допомоги, надані готівкою	25,8	25,5	27,1	27,1	27,0	25,2
- грошова допомога від родичів, інших осіб та інші грошові доходи	6,2	6,8	6,2	6,2	7,0	8,1
Вартість спожитої продукції, отриманої з особистого підсобного господарства та від самозаготівель	5,0	4,8	3,8	3,9	4,6	5,1
Пільги та субсидії безготівкові на оплату житлово-комунальних послуг, електроенергії, палива	0,6	0,6	0,6	0,4	0,4	1,3
Пільги безготівкові на оплату товарів та послуг з охорони здоров'я, туристичних послуг, путівок на бази відпочинку тощо на оплату послуг транспорту, зв'язку	0,5	0,5	0,5	0,5	0,4	0,4
Інші надходження	4,8	5,2	4,1	4,4	3,4	3,8
<i>Довідково: загальні доходи, грн.</i>	3369,8	3708,2	4031,9	4331,0	4470,9	5122,0

*Без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим та тимчасово окупованих територій

Джерело: Державна служба статистики України: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

Розмір середньомісячної заробітної плати, пенсії та значення прожиткового мінімуму, 2010–2015 рр., тис. грн.

Роки	Розмір середньомісячної заробітної плати	Середній розмір місячної пенсії	Прожитковий мінімум
2010	2250	1032,6	825
2011	2648	1151,9	894
2012	3041	1253,3	1017
2013	3282	1470,7	1108
2014	3480	1526,1	1176
2015	4195	1581,5	1176

Джерело: Державна служба статистики України: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

проблеми у системі пенсійного забезпечення, передумовами яких були: збільшення кількості людей пенсійного віку, погіршення динаміки економічного розвитку, через що зменшувалися обсяги заробітної плати і, як результат, надходження в державний бюджет та Пенсійний фонд. Також важливою передумовою появи проблем у пенсійній системі було й є те, що в нашій країні дуже багато працюючих пенсіонерів, така ситуація зумовлена багатьма причинами.

По-перше, це нестача коштів для існування, оскільки невеликі розміри пенсій не можуть повною мірою забезпечити всіх потреб пенсіонерів. В Україні пенсія може забезпечити тільки найнасушніші потреби, тобто фізіологічні, і, може, частково – проблеми безпеки.

По-друге, щоб забезпечити соціальні потреби, потреби поваги та самовираження, пенсіонери продовжують працювати, щоб почу-

вати себе важливими та потрібними, вони залишаються на своїх посадах, тим самим не дають змоги молодим спеціалістам зайняти ці посади, тобто немає трудового обміну; як результат, молоді спеціалісти або залишаються без роботи, або залишаються на мінімальній ставці, а це призводить до скорочення надходжень у Пенсійний фонд.

По-третє, у нашій країні не престижно бути пенсіонером, не має спеціальних державних закладів, куди б люди похилого віку могли приходити кожен день, спілкуватися, грати, займатися спортом, розважати себе.

Отже, в Україні система пенсійного страхування є недосконалою, і попри попередні спроби покращення не спостерігається.

Подальші дослідження будуть спрямовані на дослідження досвіду країн, модель пенсійного забезпечення яких вважається найефективнішою.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Бабенко А. Пенсійне забезпечення громадян – складова соціальної політики держави / А. Бабенко Електронний ресурс. – Режим доступу : www.pdaa.edu.ua/sites/default/files/.../12.pdf.
2. Лібанова Е.М. Бідність населення України: методологія, методика та практика аналізу : [монографія] / Е.М. Лібанова ; Київ. нац. екон. ун-т ім. В. Гетьмана ; НАН України ; Ін-т демографії та соц. досліджень. – К., 2008. – 330 с.
3. Надточій Б. Пенсійне забезпечення в Україні: історичний аспект / Б. Надточій, В. Яценко. – К. : Україна, 2000. – С. 102–132.
4. Ткаченко Л. Шляхи подальшого реформування пенсійної системи України / Л. Ткаченко // Вісник Пенсійного фонду України. – 2008. – № 9. – С. 16–17.
5. PENSIONS: International Experience [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.finrep.kiev.ua/download/pensprovision_international_exp.
6. Public sector pensions: Rationale and international experiences [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.qfinance.com/insurance-markets-white-papers/public-sectorpensions-rationale-and-international-experiences/46>.
7. База даних Міжнародної організації праці Social Security Programs Throughout the World (SSPTW) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.ssa.gov/policy/docs/progdesc/intl_update.